

Marko Babić

MISTAGOGIJA ILI LITURGIJSKA KATEHEZA

Dobro nam je poznato da slavljenje sakramenta potvrde izaziva mnoštvo pitanja i u teoriji i u vjerničkoj praksi. Problematika se zaoštava sve do sarkastične tvrdnje da je današnje podjeljivanje sakramenta potvrde svečano odreknuće vjere. Što činiti da to ne bude?

Povijesni razvoj i prenaplašena praktičnost zapadnih kršćana izmijenili su redosljed sakramenata kršćanske inicijacije, što nam istočnjaci jako zamjeraju sve do tvrdnje da smo iznevjerili kršćansku predaju koja od početka naglašava redosljed: krštenje, potvrda, euharistija. Istočnjaci podjeljuju krštenje i potvrdu zajedno, a na Zapadu je to odvojeno s naglaskom na sazrijevanju do potpune uporabe razuma i na tome temelji teologiju potvrde kao sakramentu kršćanske odraslosti i daru Duha Svetoga pod vidom svjedočenja. Zbog svega toga sakrament se potvrde u praksi odgađa sve bliže završetku srednje škole i ispitu zrelosti.

To je "redoviti" redosljed opisan u *"Redu krštenja djece"*. *"Red pristupa odraslih u kršćanstvo"* br. 34 predviđa stari redosljed pa izričito veli: *"Neka se odrasli ne krsti, a da odmah nakon krštenja ne primi potvrdu."* Pričest, naravno, dolazi kao vrhunac. To je ostvarenje želje izražene u Liturgijskoj konstituciji *Sacrosanctum Concilium*, br. 71: *"Neka se nanovo sastavi obred potvrde, da bude jasnija nutarnja veza tog sakramenta s čitavom kršćanskom inicijacijom."*

U ovom kratkom osvrtu što slijedi ponajprije imamo u vidu redovitu praksu podjeljivanja sakramenta potvrde i praktične probleme što proizlaze iz te prakse s posebnim osvrtom na potrebu redovite i izvanredne liturgijske kateheze ili mistagogije. Stara kršćanska praksa liturgijskih pouka i mistagogije, može

nam biti dragocjen poticaj i izazov na promišljanje i usavršavanje vjerničke prakse.

ŠTO JE I ŠTO UKLJUČUJE MISTAGOGIJA?

Kongregacija za katolički odgoj u instrukciji *In Ecclesiasticam futurorum*, od 3. lipnja 1979. br. 9 objašnjava da *“autentično uvođenje u kršćanstvo, ili mistagogija, treba na osobit način rasvijetliti temelje na kojima se gradi sav liturgijski život: povijest spasenja, Kristovo vazmeno otajstvo, istinsku narav Crkve, Kristovu prisutnost u liturgijskim činima, slušanje Riječi Božje, duh molitve, klanjanje i zahvaljivanja, iščekivanje Gospodinova dolaska”*. *“Red pristupa odraslih u kršćanstvo”* (br. 38) označava *“to posljednje vrijeme pristupa kao vrijeme mistagogije novokrštenih”* (br. 37). U tom se vremenu *“potpunije i plodonosnije shvaćanje otajstva postiže produbljenim izlaganjem i ponajviše iskustvom primljenih sakramenata.”* Ne radi se, dakle, samo o dogmatskom i teoretskom poučavanju, nego ono mora biti popraćeno *“ponajviše iskustvom primljenih sakramenata”*. Promatrajući redovitu praksu, moramo s rezignacijom zaključiti da je to još samo ideal prema kome bismo trebali barem iskreno težiti i ne miriti se s dosadašnjom praksom.

Tragajući za *“izazovima starih”*, mistagogiju susrećemo u svim davnim kršćanskim crkvama, redovito kao mistagoške pouke i praksu u tjednu koji je slijedio iza Uskrsnog bdjenja i to kao vrhunac formacije novih kršćana. Tekstovi koji su nam o tome sačuvani pokazuju naglašeno jedinstvo metode, strukture i sadržaja. Naravno, uz poštovanje vlastite izvornosti svakoga pisca. Tu je važno uočiti ono što proizlazi iz prakse što je nazivamo *“disciplina arcani”*, prema kojoj crkve nisu tumačile obrede prije nego su oni bili primljeni. Smatrali su da tako više vrednuju psihološki učinak iznenađenja i izražavaju čvrstu vjeru u djelotvornost izravnoga duhovnog iskustva.

Mistagogija je tumačenje ponajprije sakramentalnih znakova i obreda i praktično uvođenje u njihovo proživljavanje. Tumačenje liturgijskog slavlja uvijek je postojalo u Crkvi, ali tek na kraju četvrtog stoljeća poprima poseban sustav mistagoške kateheze. Radi se o fenomenu od velika značenja kojemu su najveći predstavnici: Ambrozije Milanski, Ćiril (ili vjerojatnije Ivan) Jeruzalemski, Ivan Zlatousti, Teodor Mopsuestijski i Augustin. Ne znamo sigurno zašto se taj literarni i liturgijski

fenomen pojavljuje upravo koncem četvrtog stoljeća. Bazilije, na primjer, premda nam je ostavio homiliju o krštenju, ne donosi nikakav podatak koji bi upućivao na praksu mistagoške kateheze. To nas ne treba iznenaditi, ako se prisjetimo da je to bilo razdoblje velikih inovacija u liturgijskoj praksi. Dovoljno se prisjetiti obreda pomirenja heretika, pomazanja nakon krštenja, što je s povijesnog polazišta osobito povezano s našom krizmom. Uz to, svakako, treba uzeti u obzir razvoj strukture anafora antiohijskog tipa, kako to proizlazi iz mistagoških kateheza Teodora Mopsuestijskoga i Ćirila Jeruzalemskoga.

Sažimajući davnu praksu uvođenja novih kršćana, uočavamo tri sastavnice mistagoške metode koje su sačuvale određenu aktualnost sve do naših dana: vrednovanje znakova izraženih kretnjama i riječima što su ih novokršteni upravo iskusili; interpretacija obreda u svjetlu Svetoga pisma i povijesti spasenja; usmjerenost prema kršćanskom i crkvenom angažiranju čime će novokršteni potvrditi novi život u Kristu.

Tim je procesom novim kršćanima pružana pomoć u produbljivanju otajstava i obreda kojim su podjeljivani te uklanjana opasnost površnog i magijskog tumačenja i doživljavanja. Taj je vid aktualan i danas, bez obzira na bitno izmijenjena društvena i kulturna obilježja vremena u kome živimo. Većina današnjih kršćana primila je sakramente bez osobnog pristanka i doživljavanja vjere. Time još više trebaju produbljivanje i osvješćivanje onoga što su primili. Zbog toga je liturgijska kateheza i danas potrebna, ne samo u neposrednoj pripravi za primanje sakramenata, nego se mistagoška pouka treba protegnuti na čitav život kao sastavni dio trajne kršćanske formacije.

OBLICI LITURGIJSKE KATEHEZE

Promatrajući davnu kršćansku praksu i nauk u službenim crkvenim dokumentima na relaciji liturgija-kateheza, osobito raširena i sustavno obrađena u 4. stoljeću, uočavamo tri osnovna usmjerenja: kateheza kao uvod u liturgiju; liturgija kao ostvarena kateheza; liturgija izvorište kateheze. Ukratko i sumarno prikazujući ta tri usmjerenja u prošlosti, nastojimo pronaći nadahnuća za današnju praksu.

a) *Kateheza kao uvod u liturgiju* – Zadaća kateheze u odnosu na liturgiju započinje iznošenjem i razjašnjavanjem

značenja liturgijskih čina u povijesti spasenja i životu Crkve te rasvjetljavanjem antropoloških i socioloških temelja kršćanskih obreda, njihova utemeljenja u ljudsku narav i život zajednice. Detaljnije, liturgijska kateheza treba uvesti u liturgijske znakove od kojih su na prvom mjestu sakramenti. Svi ti liturgijski znakovi koriste se različitim prirodnim tvarima, kretnjama tijela i riječima preko kojih se vjernici uvode u Kristovo spasonosno otajstvo. Kateheza nastoji pokazati da su ti znakovi izražaj božanske pedagogije, koja se očituje u čitavoj povijesti spasenja, a Sveto pismo bilježi i opisuje kako se Bog približavao čovjeku na način prilagođen njegovoj mjeri i mogućnostima.

Kateheza, dakle, polazi od prirodnih stvarnosti i čovjekova iskustva da bi im pridala dublje biblijsko značenje u svjetlu protumačenih riječi u uzorcima što prate kretnje. U tu svrhu kateheta treba proučavati i pažljivo tumačiti smisao, katkad skriven, ali neiscrpan i živ, liturgijskih znakova i obreda, ne zaustavljajući se samo na njihovoj prirodnoj simbolici, nego ponajprije uzimajući u obzir vlastito značenje što su ga ti znakovi poprimili kroz povijest Staroga i Novoga zavjeta.

Voda, kruh (prirodne stvari), zajedničko okupljanje, zajedničke kretnje, pjevanje, šutnja, omogućuju prenošenje spasonosne istine koje dozivaju i otajstveno ostvaruju. Zadaća kateheze nema intelektualistički cilj, a još manje ispunja se povijesno-arheološkim podacima. Liturgija, u stvari, zahtijeva što je moguće svjesno, djelatno, zajedničarsko te puno plodonosno sudjelovanje. Naime, Bog želi da ljudi budu njegovi suradnici u djelima kojima se ostvaruje njihovo spasenje.

b) *Liturgija kao ostvarena kateheza* – Svjesno, aktivno i plodonosno sudjelovanje u liturgiji ima nenadoknadivu poučnu ulogu za vjernike. Osobito za pripravnike i početnike među kršćanima. Sva prošlost i sva budućnost povijesti spasenja sažeta je u ostvarenim liturgijskim slavljenjima, u euharistiji i drugim sakramentima. A to je vrijeme kad zajednica i pojedini članovi ubiru plodove otkupljenja moleći i zauzimajući se da bi se spasenje širilo na sve ljude. Liturgijsko je slavlje sa svim svojim obilježjima ostvarena dragocjena pouka koja se duboko usijeca u vjerničko biće i dugotrajno djeluje.

Uspješno katehetsko djelovanje sadržava, prije svega, bogoslužje Riječi Božje što se slavi tijesno povezano sa sakramentalnim obredom, potpomognuto homilijom koja poprima mistagošku ulogu. To što je u redovitoj katehezi samo

dozivanje u pamet i tumačenje, u liturgiji poprima snagu pravoga i jedinstvenog ostvarenja. Liturgijsko slavlje postaje ostvarena kateheza, ne samo zbog toga što odgovara čovjekovoj psihologiji s pomoću simboličkih oblika kao i čitavim svojim govorom, ili zbog toga jer se uklapa u samu Božju pedagogiju, vrednujući način izražavanja i sredstva, nego zbog toga jer je to djelatno ispovijedanje vjere i komuniciranje milosti. Bitni je sadržaj kršćanske vjere da liturgijski znakovi ostvaruju ono što označavaju.

Budući da je liturgijsko slavlje pravo iskustvo vjere i kršćanskog života, pa prema tome i jako formativno, potrebno je da ono bude ukorijenjeno u životnu bit zajednice, da bude autentično u riječima i obredima te usmjereno prema kršćanskom djelovanju. Sve to zahtijeva, uz nužno prilagođavanje kulturama i konkretnim situacijama, posebnu brigu oko animiranja zajednice i upućenost u slavljenje s odgovarajućim vrednovanjem otajstava.

c) *Liturgija kao izvor kateheze* – Da je liturgija izvorište kateheze, već je očitovano u prethodnim prikazima. Želimo upotpuniti prikaz svraćajući pozornost na neke stvarnosti koje se često samo usputno povezuje s katehezom, ali su od velike pastoralne koristi. Prije svega, liturgija može postati katehezi neiscrpan izvor simboličkih elemenata i konkretnih polazišta pri uvođenju u pojedine vidove otajstva Krista i Crkve te za promicanje vjere i kršćanskog života. Spomenimo samo neka: sakramentalna slavlja, prvotni i drugotni simboli, kretnje, riječi, stvari, držanje tijela, mjesta i određena vremena, službene molitve, usklici, itd.

U katehezi, kao i u homiliji, ti nam elementi postaju dragocjene psihološke spona i kao iskustvene danosti na koje su vjernici naviknuti u svagdanjoj praksi te postaju korisni u trajnom stvaranju nosive građe i poticanju neprekinutoga vjerskog navještaja i životnih poruka. Tako, na primjer, znak križa u različitim liturgijskim oblicima može se uvesti u dva temeljna sakramenta naše vjere; blagoslovljena voda doziva u pamet krštenje; okupljena zajednica i sama zgrada pomažu shvatiti otajstvo Crkve, iskazi štovanja, molitve, izricanje opraštanja i zajedništva, što objašnjava naš konkretan život; *amen* i *aleluja* postaju sav program kršćanske zajednice, kako to tumači sv. Augustin. I tako dalje.

S mnogih polazišta, pa i sporednih, liturgija može postati višestruk izvor kateheze koji je sposoban hraniti vjeru i pozivati na obraćenje, izgradnju zajednice iz dana u dan, trajno promicati djelotvorno prizivanje kršćanske nade i vrijedno angažiranje u crkvi.

Homilija može poslužiti i kao svojevrsna liturgijska kateheza. Jer, ona može biti i tumačenje nekog teksta iz redovitog ili promjenjivog dijela mise (OUM 41) ili pak nekoga drugog dijela liturgijskog slavlja. Iako redovito polazi od svetopisamskih čitanja, ne bi trebalo zanemariti, barem kao polazište za razmišljanje, višestruke sadržaje kršćanskih slavlja. Na svaku se vrstu homilije može primijeniti ono što J. Ratzinger govori o naviještanju kraljevstva Božjega: "No propovijedanje Božjeg kraljevstva nikada nije samo riječ, nije samo poduka. Ono je i događaj, kao što je i sam Isus događaj, Božja riječ u osobi. Njega navješćujući, riječi uvode u susret s njime." (J.Ratzinger/ Benedikt XVI., *Isus iz Nazareta*, str.185).

PROBLEMI NA RELACIJI LITURGIJA - KATEHEZA

Premda se liturgija i kateheza međusobno prožimaju i upotpunjuju, ipak u njihovu odnosu susreću se i određene poteškoće i napetosti kako na teorijskom razlaganju, tako i na području praktična ostvarivanja. Naznačit ćemo samo neke uočene probleme.

Kateheza je prošla dug put bez liturgije, a često se mučila s usvajanjem ponuda, sadržaja, metodoloških sugestija koje su dolazile iz liturgijske predaje i ostvarivane liturgijske obnove. Liturgija je, točnije pojedini liturgičari, sa svoje strane, katkad s liturgijom izjednačavala sav život Crkve, a liturgijska slavlja promatrala previše isključivo kao posadašnjenje povijesti spasenja ne osvrćući se na kulturne i pedagoške posebnosti konkretnih vjernika i na katehetske napore i dostignuća zadnjih decenija.

U zadnje vrijeme poraslo je uvjerenje da su liturgija i kateheza dva vida crkvenog poslanja s jedinstvenim sadržajem, a različitim oblicima ostvarivanja, uzimajući u obzir značajnu, katkad neizbježnu, različitost mentaliteta i sklonosti. Tu možemo spomenuti, npr. različit način pristupa vremenu koje je za katehezu više usklađeno i prilagođeno konkretnoj kulturnoj situaciji, a za liturgiju skoro bezvremensko i jako

navezano na predaju. Tako liturgija proglašava Riječ i vjeruje u njezinu životnost i djelotvornost, a kateheza je više osjetljiva na ljudske uvjetovanosti i na ono što je povezano uz konkretno proglašavanje Riječi u Crkvi.

Zadnjih su godina katehetičari i liturgičari iznimno uložili trud oko međusobne prilagodbe, premda su različito pristupali predaji. Liturgija se u nekim stvarima prikazuje previše okrenuta izvorima, a kateheza treba uložiti još mnogo truda da iznova usvoji stare modele. Ali i jedna i druga značajno upozoravaju na rizik od pretjerivanja u prilagodbi i zajednički su pritisnuti još nerazriješenim gordijskim čvorovima, kao što su, npr. nerazmršeni izričaji u sadašnjem obredu kršćanske inicijacije i neadekvatni pastoralni aranžmani često nekritički prihvaćeni.

U središtu zajedničkog zanimanja i liturgije i kateheze, bez sumnje je obrednost, ili bolje rečeno, kršćanska sakramentalnost. Kateheza očituje određenu nesigurnost u pronalaženju pravoga mjesta sakramentalnosti, kao i njihovo interpretiranje. Liturgija, s druge strane, ne može uvijek ostvariti izvorno simboličko iskustvo i muči se da obrednost dostojno evangelizira.

Odnos kateheze i liturgije postaje problematičan u konkretnom međuodnosu, u življenom dijalogu. Kateheza traži svoje mjesto s liturgijom usklađujući ritam s liturgijskom godinom i usvajajući dimenzije liturgijskog slavlja. Liturgija, pak, svjesna da je upravo ona ostvarena kateheza, katkad naglašava taj vid učestalim poticajima, tumačenjima, uporabom audiovizualnih pomagala, itd. Tu često nastaje miješanje kompetencija što kompromitira vlastitu učinkovitost liturgijskog slavlja, a odvraća katehezu od njezine vlastite metode i pravih zadataka.

I na kraju istaknimo da se kateheza i liturgija sučeljavaju zbog toga što žive na različit način. Niska vjernačka razina kršćanskih zajednica katehezi povećava odgovornost, ali i poteškoće u uklanjanju nesklada između bogatstva obreda i mogućnosti shvaćanja i ostvarivanja konkretne zajednice. Tu svakako treba uzeti u obzir siromaštvo i različite proturječnosti unutar konkretnih kršćanskih zajednica.

Produbljeni dijalog između liturgije i kateheze može obogatiti i jednu i drugu. A to je već urodilo plodom u liturgijskom pokretu i u nedavnoj obnovi Crkve. Kateheza može ponovno djelotvornije otkriti tradiciju koja joj je zajednička s liturgijom, dajući prvenstvo evangeliziranju i povijesno-spasenjskom promatranju, katekumenskoj metodi i sugestijama mistagogije.

Liturgija može postati osjetljivija na kulturološku i pedagošku problematiku kateheze i na njezino svraćanje pozornosti na stvarno stanje naših zajednica. Međusobni odnos, u svakom slučaju ne lagan, između liturgije i kateheze može ukloniti dramatiziranje i uskladiti se u zajedničkom poslu evangelizacije kao primarnim i uvijek otvorenim problemom, prihvaćajući da liturgija i kateheza pripadaju istoj Crkvi koja ima misionarsko poslanje i hodočasti prema eshatološkom ispunjenju, što nam je obećano, ali još nije udijeljeno.

Kao završno razmišljanje o problemima u odnosima liturgije i kateheze navodimo zapažanje E. Albericha u knjizi "Kateheza i crkvena praksa" str. 207: "Na početku našega stoljeća liturgijski pokret je išao za tim da liturgija postane središte kršćanskog života. Novim oblikom propovijedi – *mistagoške propovijedi* – htjelo se oživjeti liturgijsko slavlje i pomoći da ono postane nutarnje događanje. To je bila glavna nakana i saborske liturgijske obnove. Mistagoška kateheza, dakle, pomaže da se po obredima i molitvama uđe u vjersko razumijevanje slavljeno otajstva. Time je, kao što nam to pokazuje ranokršćanska praksa inicijacija, mistagoška kateheza bila sakramentalno posadašnjenje Kristove prisutnosti i djelovanja, jer je spojena struktura spomena s konkretnim uprisutnjenjem otajstva. Narativno tumačenje pashalnog otajstva pojačavalo je u vjernicima pashalno iskustvo unutar konkretnoga liturgijskog života i molitve."

PRIJEĆI IZ TEORIJE U PRAKSU

Metode i načini ostvarivanja vjerske pouke danas su u dobroj mjeri prilagođene uzrastu određenih skupina na teoretskom planu. To se, s određenom mjerom opreza, može reći i za liturgijske ili mistagoške kateheze. Njihova je nezaobilazna vrijednost u tome što uključuju i osobno iskustvo na što je današnja generacija mladih neobično osjetljiva. Kad se tom osobnom iskustvu vjere pridruži i izvorno svjedočanstvo onih u koje se mladi ugledaju, ili mogu ugledati, onda to može biti garancija prihvaćanja vjerskog navještaja i življenja po vjerskim načelima.

Na potrebu iskustvene transcendencije u vlastitu životu i promatranim primjerima "auktoriteta" upozoravali su mnogi teolozi. U tom smislu K. Rahner upravo u mistagogiji vidi pravu

šansu za pravilno i uspješno naviještanje vjere danas. Na jednom mjestu veli: “Današnji će čovjek i u dimenziji svojih teoretskih uvjerenja biti vjernik samo ako je stvarno doživio istinsko osobno religiozno iskustvo, ako ga doživljava uvijek iznova i ako ga je Crkva uvela u nj. Obično posredovanje kategorijalnih izričaja kršćanskih dogmi nije dostatno.”

Iz svega navedenoga proizlazi da se priprava za sakrament potvrde ne smije svesti na intelektualističke pouke bez osobnog proživljavanja procesa ulaska u otajstveni vjerski život koji bi trebao biti plod osobnog uvjerenja i vjerničke prakse. Osobito kroz molitvu i prakticiranje sakramentalnog života nakon primanja sakramenta potvrde koji je objektivno završni čin pristupa kršćanstvu. To pred katehete i dušobrižnike postavlja ozbiljne zahtjeve. Tek kad oni poduzmu sve ono što se ljudskim snagama može poduzeti, mogu mirno prepustiti da Bog dovrši djelo što ga je započeo u njihovim vjeroučenicima.